

Jordudstykningsen og Industrien.

Af Fr. Krebs.

I en saa bevæget Tid som vor, da Partilidenskaben synes at have naaet Højdepunktet, gjentages navnlig fra Bevægelsespartiernes Side ideligt de samme Paastande og Indvendinger, tiltrods for at de nok saa tit ere modbeviste. Disse Paastande og Indsigelser gjentages endogsaa ofte næsten med de samme Ord, i alt Fald ikkun med ringe Omskrivning. Der er for Modparten ikke Andet at gjøre end at holde ud, ikke at lade sig trætte, men optage Sagen paany, selv om han derved tvinges til kjedelige Gjentagelser; thi slige Paastande og Indvendinger, de være sig nok saa urimelige, kunne, naar de ikke stadig imødegaas, gjentages saa ofte, at de tilsidst fastslaas som Trosartikler. Til saadanne Paastande høre først og fremmest de Udtalelser, som lyde til Forsvar for en stedse yderligere Udstykning af Jorden. De lyde som oftest stærkest fra Mænd, som have lidet eller intet virkeligt Kjendskab til Jord og Jordbrugere og som fra Studereværelset og Kontoret mene at kunne fælde afgjørende Domme i Sagen, og de gjøre det ofte uden engang at benytte de Hjælpekilder, som staa til Alles Raadighed.

Det synes saaledes af disse Udstykningens Forsvarere at være almindeligt antaget, at naar man blot skabte det fornødne Antal Husmænd, saa vilde man med det Samme være befriet for det egentlige Landproletariat, nemlig Indsikkerklassen; medens det virkelig forholder sig saaledes, at Indsikkerklassen altid voxer Side om Side med og lige saa stærkt som Husmandsklassen.

En Anmelder af mit sidste Skrift, («Det gamle og det ny Samfund»), udtaler sig om denne Sag saaledes:

«Hvad særlig Gaardmandsklassen angaar, da erkjender jo Forfatteren (hvor?), at den har taget et mægtigt Opsving i den nye Tid; men han spaar dens Undergang, hvis den vedbliver at udstykke. Hvis Forf. nu beviste os, at Produktionen nødvendigvis maatte synke ved fortsat Udstykning, saa maatte vi give ham Ret i, at Udstykningen vilde medføre et økonomisk Tab for Landet. Men det Spørgsmaal, paa hvilken Maade der produceres mest, er dog ikke det ene Afgjørende; thi hvis saa var, maatte man i Øjeblikket sikkert hos os komme til det Resultat, at alle Bøndergaarde burde afskaffes og lægges sammen til Herregaarde. Men Spørgsmaalet er: hvorledes skaber man de lykkeligste og sundeste sociale Tilstande, og mon en talrig jordløs Landalmue er et sundt Element i Staten? Jeg tror det ikke, og mener, at selv paa Produktionens Bekostning kunde der gjøres Ofre for at undgaa at skabe en altfor talrig Klasse af dem, som uden at have nogen Andel i Jorden, maa arbejde paa dens Drift og se Andre tage det væsenligste Udbytte. Forf. hylder jo selv det Princip, at jo større Afstandene ere i den sociale Stilling, jo lettere demoraliseres Samfundet, og at et Arbejderproletariat, hvis Medlemmer arbejde uden Haab om nogensinde at kunne forbedre sine Kaar og svinge sig op i lykkeligere Stillinger, bliver «fra haabløst til ryggesløst.» — Men jeg ser ikke rettere, end at dette maa føre til, at Udstykningen i alt Fald til en vis Grad bør begunstiges. De Exempler fra andre Lande, som Forf. anfører til Bevis for Udstykningens Forkastelighed, kan jeg ikke respektere. At Produktionen ikke bliver mindre, og at den lille Landbedrift kan give et overordenligt højt Udbytte, godtgjør Forf.s Fremstilling af de flanderske Forhold, det er altsaa ikke det Hensyn, som kan være afgjørende, og naar Forf.

skildrer de flanderske Jordbrugere som umaadelig forarmede, saa maa det bemærkes, at Andre (hvilke?) skildre dem som en flittig, nøjsom og vel situeret Befolkning, og endelig, hvis Forfatterens Skildring er den rette, tør vi da antage, at den flanderske Bondebefolkning vilde være lykkeligere og bedre stillet, om den var jordløs og henvist til almindeligt Daglejerarbejde hos større Grundejere? Jeg tror det ikke. Naar Forfatteren dernæst spørger: vilde Revolutionen kunne spille den Rolle, den spiller den Dag i Dag i Frankrig, dersom Landet i Stedet for sine 6 Millioner smaa Husmænd havde haft en Gaardmandsklasse paa $\frac{1}{2}$ Mill., saa maa man gjøre Forf. det Kontraspørgsmaal: Mener Du da, at de andre $5\frac{1}{2}$ Mill. Bønder slet ikke havde existeret, eller hvad skulde de være? Daglejere vel? og tror Du, at det er et mindre revolutionært Element end de smaa Jordejere? Forf. har Ret i, at den franske Bondestand deltog i den store Revolutions Kamp i forrige Aarhundrede, men det var, fordi den var udpint af Kongen, Adelen og Gejstligheden og bragt til Fortvivelse og ikke fordi dens Jord var udstykket. De senere Revolutioner i Frankrig have altid holdt sig til de store Byer, og Landbefolkningen har været meget passiv. Naar vort Land ikke bliver overbefolket — og det er der ingen Udsigt til i en fjern Fremtid — tror jeg ikke, at Udstykningen skal blive nogen Fare for Samfundet; Sammenlægningen derimod avler et stort besiddelsesløst Proletariat og udvider Kløften mellem Samfundsklasserne, og den kan det være klogt at hæmme. Vore jordbrugende Husmænd ere i det Hele taget en flittig og ædruelig Race, og vi tro, at den uden Skade kan forøges, naar den lærer at drive sin Jord med større Dygtighed.»

Spørgsmaalet har netop nu stor praktisk Betydning, og det maa derfor være mig tilladt at dvæle ved det. Da nu den ærede Anmelder repræsenterer et stort vel snarere politisk end økonomisk Parti, skal jeg holde mig til hans Udtalelser. Jeg kunde da først spørge, om han antager, at der ikke ved Siden af de smaa flanderske Forpagtere eller Lejere findes jordløse Markarbejdere. De findes der og det i stor Mængde, hvad ogsaa De Laveleyes' Udtalelse — «Den flanderske Markarbejder er

maaske blandt alle Evropas Arbejdere den slettest nærde; den lille Forpagter lever ikke meget bedre. — kunde have sagt ham. Men jeg skal holde mig til vore egne hjemlige Forhold og af dem kunne godtgjøre, at selv en stærk Forøgelse af Husmandsklassen ikke hindrer en lige saa stærk Forøgelse af Indsidderklassen. Jeg vil sammenholde Aarene 1850 og 1873.

1850 fandtes paa Landet af Gaarde 68559 og Huse med og uden Jord 108,182, i Alt 176741 Steder, som, Familien beregnet til 5 Personer, repræsenterer en Befolkning af 883705 Indiv. Den øvrige Del af den daværende Landbefolkning, nemlig — $1022965 \div 883705$ — 139260 Personer repræsenterer den egentlige Indsidderbefolkning. Præster og Skolelærere komme nemlig ind under Gaardenes og Husenes Befolkning, og det samme gjælder om Læger, Apothekere, Embedsmænd, Kjøbmænd og alle større Næringsdrivende; thi paa et aldeles forsvindende Antal nær, bebo alle disse som Ejere eller Lejere deres eget Hus. De ovennævnte **139260**, der repræsenterer c. **27852** Familier, bo som egentlige Indsiddere tilleje og have sjældent mere end én Stue med et meget lille Kjøkken, ofte uden et saadant; thi det er ingenlunde det Almindelige, at slige Indsiddere have to Stuer. Disse Indsiddere bestaa af de Daglejere, som slet ikke have andet Erhverv end almindeligt Daglejerarbejde samt af en Del Smaahøkere og Smaahaandværkere (Vævere, Skoflikkere o. L.), som gjerne alle maa deltage i Daglejerarbejdet, snart mere, snart mindre. For saare mange af dem er Haandværk og Handel et Bierhverv. Men hvad enten de ere Daglejere, Haandværkere eller Høkere ville de Alle i samme Grad sætte Pris paa Jordbesiddelse; thi hvad enten slige Smaafolks Hovederhverv er Daglejerarbejde eller

Haandværk eller Handel, maa Besiddelsen af Jord være af samme Betydning for dem. 1850 fandtes der altsaa **27852** Indsiddere. Opstiller man nu den samme Beregning for 1873, viser det sig, at der da fandtes af Gaarde 73801 og af Huse med og uden Jord 165411, ialt — 239212 Steder, som repræsenterer 1196060 Indv. Trækkes dette Tal fra den for 1874 kalkulerede Befolkning — 1406600 — faar man til Rest 210540, der repræsenterer c. **42108** Indsiddere. For at være nøjagtig, maa jeg gjøre opmærksom paa, at der i Tiden fra 1850 til 1873, navnlig af Selvejergaardmændene, er opført en Slags Huse, som man tidligere ikke kjendte stort til, nemlig Huse, som ene og alene ere beregnede paa Lejere. Et saadant Hus er indrettet til 2—4—6 Familier, af hvilke enhver faar en Stue i Reglen med Kogekakkelovn, altsaa uden Kjøkken. Disse Huse ere selvfølgelig regnede mellem Husene; men de beboes udelukkende af Indsiddere. De, der kjende vore Landboforhold, kjende ogsaa den Slags Huse, der ere helt forskjellige fra de oprindelige Husmandsboliger. — Medens saaledes fra 1850 til 1873 Husenes eller Husmændenes Antal er voxet fra 108182 til 165411 eller med c. 53 pCt., er Indsiddernes Antal voxet fra 27852 til 42108 eller med c. 51 pCt. Man ser altsaa, at Tilvæksten af Indsiddere paa det Allernærmeste har holdt Skridt med Tilvæksten af Husmænd, som dog netop i dette Tidsrum har været meget anselig. Og Grunden til denne stærke Tilvæxt af Indsiddere er ikke at søge i, at Landbefolkningen paa en unaturlig Maade er bleven hindret i at forlade Landsognene; thi samtidig med denne Tilvæxt af Indsiddere falder en stærk Udvandring fra Landsognene til Kjøbenhavn og Kjøbstæderne. 1870 fandtes 38937 eller 21,5 pCt. af Kjøbenhavns Befolkning, og af Kjøbstædernes

Befolkning 80297 eller 34,0 pCt. at være fødte paa Landet, medens af Landdistrikternes Befolkning vare fødte i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne henholdsvis 24305 og 39005. Landdistrikterne have altsaa afgivet til Kjøbenhavn og Kjøbstæderne 55934 flere end de have modtaget. — Hvis Jorden i Frankrig var fordelt paa samme Maade, som den for Tiden er fordelt i Danmark, vilde Frankrig have c. 20000 større Avlsgaarde, c. 700000 Gaarde, der svarede til vore Bøndergaarde, og c. 1700000 Steder, som svarede til vore Huse med og uden Jord, altsaa ialt c. 2½ Million Steder; men i Virkeligheden har det vel mindst c. 100000 større Avlsgaarde og 5—6 Millioner smaa Husmænd. Der vilde altsaa ikke, som Hr. L. mener, blive Spørgsmaal om, hvad der ved en saadan Fordeling skulde blive af de 5—6 Millioner smaa Husmænd, thi der vilde da kun blive Tale om 2—3 Millioner, hvoraf vel mindst en halv Million vilde kunne faa Arbejde paa samme Maade som vore Indsiddere, forudsat, at Landbefolkningen var fordelt som hos os. Da imidlertid de franske Smaalodder ere langt bedre drevne end de tilsvarende Husmandslodder hos os, tør man nok antage, at der i Frankrig vilde blive rigeligt Arbejde for en Million Indsiddere, ligesom vi, dersom vore Husmænd dreve deres Jord, som den bør drives, istedetfor som nu at forsømme deres Jord og søge Erhverv ved Daglejerarbejde paa Gaardene, vilde have rigeligt og vel-lønnet Arbejde for et langt større Antal Indsiddere end nu er Tilfældet.

Der er noget yderst trættende, for ikke at sige trøstesløst ved den ene Gang efter den anden at skulle imødegaa Paastande, som man med Rette har anset for modbeviste for længe siden. Uagtet de belgiske, særlig de flanderske Landboforhold, i vore Dage ere saa klart

belyste af Mænd, hvis Ord og Oplysninger Ingen er berettiget til at betvivle, bliver man dog ikke træt af at fremhæve den flanderske Selvejerlyksalighed. «Andre skildre de flanderske Jordbrugere som en flittig, nøjsom og vel situeret Befolkning.» Sligt gjentager man ideligt efter at disse «Andres» Upaalidelighed er godtgjort ved uomstødelige Kjendsgjerninger. Mænd, der som J. St. Mill, benytte deres Navnes Anseelse og Vægt til at sætte slige letfærdige Paastande i Kurs, paadrage sig et stort Ansvar. Ligesaa sørgeligt er det at se, med hvilken Lethed, for ikke at sige Letfærdighed, man forbigaar saa forfærdelige Katastrofer som den irske og flanderske i 1846—47—48; de ligge dog ikke længere tilbage, end at de maa være i frisk Minde hos de Fleste, der bekymre sig om den Slags Sager. — Under vore Forhold vil det ikke falde vanskeligt at forøge vor Landbefolkning i en utrolig Grad. Blot den overlades til sig selv, vil den voxe stærkt, stærkere end det maaske er den selv og Landet tjenligt; at anvende kunstige Midler for at fremkalde en stærkere Forøgelse, kan og vil afstedkomme store Ulykker. Det er aabenbart farligere her i Landet end mange andre Steder. Vore Markarbejdere ere ganske vist i det Hele skikkelige og ædruelige Folk, men de holde ikke af at anstrænge sig, og ihvorvel de fuldt saa meget som Nabolandenes Arbejdere sætte Pris paa at leve godt, foretrækker dog den større Del at indskrænke sig fremfor at anstrænge sig, naar det kniber for dem. Hellere end at anstrænge sig, foretrække de at gaa til Fattigvæsenet. En saadan Befolkning vil altid sætte utilbørlig Pris paa Jordbesiddelse, og den vil betale for den langt ud over den Værdi, den virkelig kan have for den. Den er sjælden istand til at udregne, hvorvidt den Handel, den gjør, er fordelagtig

eller ej; men selv om det bevistes den, at den var ufordelagtig, vilde den dog købe, ikke fordi den som den belgiske, franske og tyske Arbejder er utrættelig i at sysle med Jorden, men fordi den tror, at den derved kan slippe for at anstrænge sig. Netop den Slags Arbejde, som den lille Jordlod kræver, nemlig Gravning, Hypning og Lugning, har den hidtil haft meget imod; den vil langt hellere arbejde paa de større Gaarde. Men den gjør dog Regning paa, at den som Jordbesidder kan tage sig ogsaa dette Arbejde lettere, og saa giver Jordbesiddelsen en vis Slags Anseelse, som man sætter megen Pris paa. Der kan næppe være Tvivl om, at mangen en Husmand vilde have staaet sig bedre ved at sætte sine Penge ud paa Rente end ved at sætte dem i Hus og Jord. Saa længe Mand og Kone ere unge Folk, gaar det endda, men naar de blive gamle og ikke kunne arbejde, saa ender det gjerne med, at de gaa paa Aftægt hos et af Børnene, som da overtager Huset. Denne Aftægt indskrænker sig altfor ofte til et meget tarveligt Husly, medens Fattigvæsenet forøvrigt maa antage sig deres Forsørgelse; thi saaledes som Husloden i Almindelighed drives, kan det ikke svare Regning for Brugeren at paatage sig den fulde Forsørgelse af hans Forældre som Vederlag for Afstaaelsen. Børnene ere i det Hele meget uvillige til at anerkjende Forældrenes Ejendomsret til Hus og Jord, naar de Gamle ikke kunne arbejde længere, og den Aftægt, der ydes disse, er dem sjælden vel undt, saa tarvelig og ussel den er. Aftægtsforholdet er i det Hele en af de mørkeste Skyggesider ved vort Landboliv, og det afføder mange unaturlige Forbrydelser. Hertil kommer endnu, at der paaføres Samfundet et virkeligt Tab, saalænge Husmandsloden ikke drives bedre end det som oftest er Tilfældet.

De Samme, som ere saa ivrige i at foreslaa eller ønske en Forøgelse af Husmandsklassen, paastaa gjerne, at Danmark af Naturen er bestemt til at være et agerdyrkende Land, og at Industrien aldrig vil vinde synderligt Raaderum her i Landet. Det er en streng Dom at fælde over Danmark og det danske Folk, dersom der ellers var nogen Sandhed deri. Den, der taler saaledes, siger med det Samme, at det danske Folk er fordømt til aldrig at naa ud over et meget primitivt, uudviklet Standpunkt. Ethvert Folk, der vil fremad, kan ikke blive staaende paa noget Trin af sin Udvikling og sige: her er det min beskikkede Lod at blive staaende. Bestaar et Folks industrielle Udvikling i Andet end en jevn og stadig Fjernelse fra Selvforsynings primitive Standpunkt? Med Selvforsyningen ere alle Folk begyndte og Fjernelsen fra den vilde Tilstand er kun foregaaet derved, at Individet Stykke for Stykke har afgivet og overdraget saa en saa en anden Fornødenheds Tilvejebringelse til Andre, medens han selv til Gjengjæld har paataget sig at forsyne disse Andre med én eller flere Fornødenheder. Ikke blot er derved opnaaet, at hver Enkelt bliver bedre forsynet med disse Fornødenheder, men der er tillige derved opnaaet det langt Væsentligere, at Familie er bleven knyttet til Familie, Stamme til Stamme, Folk til Folk. Det er ikke blot de materielle Fornødenheder, der saaledes ere blevne udvexlede, de aandelige ere fulgte med, og alt eftersom denne materielle og aandelige Udvexling har udviklet sig, er den materielle og aandelige Rigdom voxet hos dem, der tage Del i den og i samme Grad som de tage Del i den paa en forstandig Maade. I denne gjensidige Overdragelse har den industrielle Udvikling bestaaet, og denne industrielle Udvikling har baaret og bærer den hele Kultur-

udvikling og Civilisation, eller med andre Ord: industriel Udvikling og Kulturudvikling falde sammen.

Andre indskrænke sig til at paastaa, at Danmark aldrig kan eller vil blive et egentligt Fabrikland. Det kan falde vanskeligt nok at fastsætte Grænsen imellem Fabrikdrift og Haandværksdrift, imellem den store og den lille Industri, men selv om man vil indskrænke Begrebet Fabrikdrift til ikkun at omfatte de Bedrifter, i hvilke Dampmaskinen spiller Hovedrollen, saa bliver denne Paastand uholdbar; thi ethvert Land maa i sin industrielle Udvikling slaa ind paa de Veje, som selve Industrien anviser som dem, der med mindst Spiid af Tid og Kræfter føre til Maalet, da det ellers ikke kan vente at bestaa i det store Vexelskifte uden i Længden at arbejde med Tab. Hermed skal imidlertid ikke være ført noget Forsvar for den Maade, paa hvilken den store Industri arbejder i vore Dage. Upaaagtet af Lovgivningsmagten har den i mange Aar faaet Lov til at udvikle sig til Skade for vedkommende Samfunds andre, fuldt saa vigtige og væsentlige Interesser og skabt Forhold, som ingenlunde ere heldige; men nu da Opmærksomheden engang er vakt i denne Retning, vil Samfundet i sin Helhed ogsaa vide at gjøre sine Rettigheder gjældende overfor den store Industri og hindre den i at gjøre altfor grove Overgreb. Dette vil selvfølgelig føre med sig, at Fabrikvirksomheden ikke bliver slet saa fordelagtig, altsaa heller ikke slet saa fristende for Kapitalmagten. Skulde saa desuden Dampmaskinen faa Afløsere eller Konkurrenter i andre Maskiner, som lade sig benytte af mindre og selv forholdsvis smaa Bedrifter — og saadanne Opfindelser høre ingenlunde hjemme i Utopiernes Verden — saa turde Dampmaskinen finde sit Raaderum betydeligt indskrænket og blive henvist til enkelte Industri-

grene; der slet ikke kunne bestrides af smaa Bedrifter. Men hvorom Alting er, det enkelte Lands Industri maa i sin Udvikling saa temmelig følge den almindelige industrielle Udvikling, hvoraf dog ingenlunde følger, at den skal følge den i dens Fejl og Udskejelser.

Gaaende ud fra, at et Land ikke skal befatte sig med anden Virksomhed end den, der virkelig kan siges at ligge for det, at være det naturlige, er der dem, som mene, at Danmark som et rent agerdyrkende Land er henvist til Jorden og Agerbruget og ikke bør befatte sig med Industri. Saa skarpt som her fremsat, hører man vel nu sjældent denne Paastand fremført, men selv om der slaas nok saa meget af, bliver den usand. Hvilken Virksomhed kan siges at ligge for et Folk, at være det anvist? En hvilken som helst, der virkelig svarer Regning eller betaler sig, eller kan komme til at betale sig uden at træde andre ligesaa væsentlige eller væsentligere Samfundsformaal hindrende eller skadende i Vejen. Ligefuldt findes der dog endnu dem, der mene, at Danmark helst burde betragtes og behandles som et stort Gods, hvor Landbruget var ikke alene eneraadende, men eneste Virksomhed, og at der af industriel Virksomhed ikke fandtes Andet, end hvad der i ældre Tid havdes paa Godserne, nemlig nogle Smede, Hjulmænd og lignende Professionister, der kunde beslaa Hestene og reparere Agerbrugsredskaberne. Saa kunde al Kapital og al Kraft blive anvendt paa Agerbruget, og dette vilde da betale sig saa godt, at man fik Penge nok til at indføre fra Udlandet, hvad man behøvede af den egentlige Industris Frembringelser. Kjøbstæderne bleve saa mere eller mindre overflødige. Ikke at tale om, at den primitive Tilstand, som her er stillet i Udsigt, kun fandtes og kun kunde findes saa længe Hus-

fliden var næsten eneraadig; saa længe den fornemste Adelsfrue saa godt som Bondekonen tilbragte sin Dag med at styre sin Husgjerning, hvortil hørte, foruden hvad vi nu regne til Husholdningsvirksomhed, Slagning, Ned-saltning, Bagning, Brygning, Kartning, Spinding, Vævning osv. osv. thi alt dette udførtes i ethvert Hus; ikke at tale om, at vi for længe siden ere komne langt bort fra dette Husflidsregimente og allerede have en temmelig udviklet Industri; ikke at tale om, at for Danmark med sine udstrakte Søkyster ere Søfart og Fiskeri ligesaa naturlige Beskæftigelser som Agerbrug, saa er al denne Tale om, at Danmark hovedsagelig er et agerbrugende Land, som ikke skal bekymre sig stort om Industri, noget Passiar. Ethvert Folk, som ikke vil blive staaende stille paa et meget lavt Trin af sin Udvikling, maa alt eftersom det skrider frem, tage sin Del af den industrielle Gjerning, thi netop heraf betinges hovedsagelig Fremskridtet. Selv om det kunde tænkes, at Agerbruget kunde lade sig nøje med, hvad der fra Udlandet tilførtes det af Forbedringer, hvad det ikke kan; thi hvor Folket mangler industriel Udvikling, vilde det snart miste al Sans for slige Forbedringers Betydning; selv om Agerbruget kunde hjælpe sig med Laan udenfra, er Agerbruget et altfor ensidigt Arbejde til som eneste Virksomhed at kunne holde et Folk, der virkelig fortjener Navn af Folk, og ikke, hvad Tallet angaar, er en lille Kommune, vaagent og opvakt. Skal dets Evner kunne udvikles, udkræves der en større Mangfoldighed i dets Virksomhed end den Agerbruget kan yde. Hvad Agerbruget har modtaget udenfra af Opfindere og Opfindelser, af Vejledere og Fremskridt er utroligt, og man kan uden Overdrivelse sige, at det Bedste, det har, har det modtaget udenfra, fra Videnskabsmænd

og Teknikere, der oprindelig ikke have haft med Agerbrug at gjøre, og det modtager i vore Dage ideligt og ideligt udefra. Uden disse Gaver vilde Agerbruget snart stagnere. Værst er maaske det Folk stillet, som befinder sig i en Overgangsperiode, idet det har opgivet det meste af sin Husflidsgjerning uden at have forskaffet sig en tilsvarende Virksomhed. Det føles først og mest ude paa Landet og da mest af den egentlige Bondestand. Væven er forsvunden og Rokken bliver Dag for Dag sjældnere. Mange Steder, især i de bedst befolkede Egne, bages og brygges der ikke mere i de enkelte Husholdninger. Endnu i min Barndom havde enhver Bondegaard sit Huggehus, hvor Mand eller Karl forfærdigede de River, Møggrebe, Hjulbøre osv., som behøvedes til Gaardens Arbejde. Enhver dygtig Karl forstod at haandtere de dertil hørende Redskaber og Værktøj. Nu køber man mange Steder endog Tøjrepælene. At Husfliden er ophørt, bør beklages ethvert Sted, hvor man ikke har vidst at benytte den Tid, man derved vandt. Selv om derved ikke føles noget økonomisk Tab, selv om Mændene enkelte Steder finde fuld Beskæftigelse for den indvundne Tid ved selve Agerbruget — Kvinderne gjøre det aabenbart ikke — saa er der dog Tab, et føleligt Tab, idet Arbejdet nu er altfor ensartet og ensformigt. I samme Grad som dette bliver Tilfældet, trænger Markarbejderen til at paavirkes udenfra, naar han ikke skal synke hen i en Sløvhedstilstand, og her er det, at Samkvemmet med Kjøbstæderne og de industridrivende Klasser virker velgjørende. Det er en Erfaring, som Enhver, der lever i Provinserne, har let ved at gjøre, at nemlig Befolkningen i afsides, langt fra Kjøbstæderne liggende Landsogne, ere mere uudviklede og aandelig taget tungere, end i de Sogne, som ligge nær

ved Kjøbstæderne. Udflytningen har ved Siden af væsentlige Fordele for Agerbruget og for Brandsikkerheden ogsaa haft sine mindre heldige Virkninger, navnlig ved at isolere Familiernes i de udflyttede Steder. Bondebefolkningen er i Reglen ordknapp og indesluttet; selv indenfor Familiernes Kreds er Meddelsomheden ikke stor, hvorfor ogsaa Bønderbørn som oftest ere meget sent udviklede. Skoleundervisning saavel som Jernbaner og i det Hele bedre Kommunikationsmidler, kunne og ville selvfølgelig modarbejde en Del af de skadelige Virkninger af Jordbrugernes og Markarbejdernes Tilbøjelighed til at afslutte og indeslutte sig; men der skal Tid til. Selv under det mest ensformige og sløvende Fabrikarbejde er Arbejderen i Reglen livligere, modtageligere og meddelsommere end Markarbejderen, og hertil maa Grunden alene søges i, at den første altid og overalt er omgivet af Kammerater, med hvem han kan udvexle Tanker og Meninger. At flere og flere Haandværkere og Handlende søge ud i Landsognene er i denne Retning ikke til Skade for Landboerne, men det maa beklages, at det just ikke er Eliten af disse Næringsdrivende, som foretrække Landsby for Kjøbstad. I andre Lande, f. Ex. i Belgien, Frankrig og en Del af Tyskland, er Husfliden hos Landbefolkningen i mange Egne bleven en Hovedindtægtskilde; men ogsaa det har vist sig at have sine Farer. Hvor Husfliden har indtaget en saadan Plads, og det finder i Reglen kun Sted i Lande og Egne, hvor Jordbruget er meget udstykket, der beskæftiges alle Familiens Medlemmer dermed i enhver ledig Time. Børnene maa begynde dermed i en meget ung Alder og de Gamle holde ud til det Yderste. Her er Husfliden bleven den væsentligste Aarsag til Jordens Udstykning, idet Indtægten af Husfliden kan og skal bøde

paa det altfor lille Udbytte af Jorden, og jo større Husflidsindtægten bliver, desto mindre blive Jordlodderne. Men heri ligger baade det Mislige og det Farlige; thi hvor Husfliden spiller en saadan Rolle, maa den selvfølgelig kaste sig over Gjenstande, som altid have et stort og sikkert Marked, men netop saadanne Gjenstande vil ogsaa den store Bedrift helst have fat i, og lykkes det Fabriksdriften at bemægtige sig en saadan Virksomhed, bringes tusinde og atter tusinde Familier til Bettelstaven. Alt er saa nøje og knapt udregnet, at disse Smaafolk ødelægges ved det mindste Uheld, hvad enten dette rammer deres lille Jordbrug eller deres Husflidsvirksomhed. Rammer Uheldet, som f. Ex. i 1846 i Belgien, begge Dele, er Elendigheden ikke til at beskrive. Selv under almindelige Forhold maa Familien arbejde strengt og vedholdende, hvad især gaar ud over Børnene, hvis Arbejde er saa uundværligt, at Skolen maa forsømmes, hvis Familien ikke skal sulte. Alt synes at pege i en bestemt Retning — Husfliden har udspillet sin industrielle Rolle og bør benyttes med megen Varsomhed helst kun som en adspredende Beskæftigelse i ledige Timer, især for at afholde navnlig den yngre Slægt fra usund og fordærvelig Adspredelse. Hvor den industrielle Virksomhed engang har udsondret sig som selvstændigt Erhverv, der kan man ikke vende tilbage til Husfliden. Men paa den anden Side er det ligesaa vist, at hvor Husfliden har udspillet sin Rolle, der trænger Landbrug og Landbruger til større og stærkere Paavirkninger udenfra, naar baade hint og denne skal holdes oppe. En dygtig Skoleundervisning bliver mere nødvendig end nogensinde; men først og fremmest maa Vexelvirkningen imellem Landbrug og Land

paa den ene Side og Industri og Kjøbstad paa den anden Side være ret levende.

Det er saa langt fra, at agerdyrkende Lande kunne undvære Industrien eller lade sig nøje med en tarveligere industriel Virksomhed, at de tværtimod aldrig ret ville kunne trives uden en kraftig Industri, dels fordi, som ovenfor alt bemærket, en saa ensidig Virksomhed ikke er istand til at bevare og udvikle Folkets aandelige Evner, dels fordi ethvert agerdyrkende Land netop ved sit Agerbrug faar et Overskud af Mennesker, som det tilsidst bliver umuligt at skaffe en nyttig Virksomhed indenfor Landets Grænse. Medens Industrien kan siges at for-tære Mennesker, frembringer Agerbruget under almindelige Forhold Mennesker i stort Tal; idetmindste har det været saaledes hidtil, at medens en ren industriel Befolkning uden Tilgang fra Agerbruget stadig aftager, voxer en agerbrugende Befolkning endnu stærkere end hin aftager. Intet Land viser dette klarere end England. England var oprindelig fuldt saa meget et agerdyrkende Land som Danmark, men i Tidens Løb har det udviklet en Industri, som endnu søger sin Mage, medens paa samme Tid dets Agerbrug ogsaa indtager første Plads i Evropa. Endnu i Slutningen af det 17de Aarhundrede indtog dets Industri ikke nogen fremragende Plads, det er først efter denne Tid, at dets industrielle Opsving ret har fundet Sted, og samtidig med det har dets Agerbrug udviklet sig ligesaa forbavsende. «Ved Henrik den Fjerdes Død, siger Lavergne, var Frankrig i sit Agerbrug to hundrede Aar foran England, medens det nu er to hundrede Aar bagefter det.» Naar man saa tillige betænker, at det engelske Agerbrug er det, som sammenlignelsesvis har udstykket mindst og derfor ogsaa anvendt de færreste

Mennesker til Jordens Dyrkning, maa man forbavses ved at betragte det uhyre Antal Mennesker, Agerbruget der har været istand til at afgive først til sin Industri og Handel, dernæst til sine egne og andre Landes Kolonier i alle Verdensdele. Her i Landet, hvor man har udstykket Jorden langt mere end i England, vil man under forøvrigt sunde og naturlige Forhold stadig have et Overskud af Mennesker, som selv det hurtigst fremskridende Agerbrug ikke vil være istand til at beskæftige. Vi sige med velberaad Hu naturlige Forhold, thi det er en bekjendt Sag, at Frankrig, hvis Jord er saa meget udstykket og som i det sidste Aarhundrede næsten ikke har deltaget i Kolonisationen, ikke desto mindre hører til de Lande, hvis Befolkning voxer mindst. Man har forklaret dette Fænomen paa forskjellig Maade — ved Afholdelse fra Ægteskab, ved mere eller mindre unaturlige Ægteskaber og paa anden Maade —, men enhver af disse Forklaringer tyder paa unaturlige Forhold. Englands Exempel har vist, at en kraftig, oprindelig rent agerbrugende Stamme kan fra sit Agerbrug forsyne en vældig Industri og dog sende talløse Skarer over Verdenshavet til Kolonierne og til de nye Stater, som hovedsagelig ere skabte af engelske Nybyggere. Danmark kan og bør ogsaa afgive Nybyggere til de andre Verdensdele, men det bør ikke bidrage til Udvandringen med Kræfter, som det under sunde og naturlige Forhold selv kan have Brug for, og allermindst bør det grundlægge sine Landboforhold paa en Maade, i hvilken stadig og stærk Udvandring er en Hovedfaktor; thi ikke at tale om, at denne Afløbskilde kan stoppes for længere eller kortere Tid ad Gangen, naar man ellers ikke vil sende Udvandrerne den visse Elendighed imøde, saa er og bliver Udvandringen altid den kostbareste og mindst

naturlige Anvendelse af Landets Børn, saalænge Landet selv kan have god Brug for dem.

De, der opkaste sig til Talsmænd for yderligere Udstykning af vor Jord og til en stærkere Forøgelse af vor Husmandsklasse, endog ved kunstige Midler, have næppe gjort sig klart, hvad Samfundsvellet i sin Helhed har behov. At man ved en Forøgelse af Husmandsklassen ikke slipper for en besiddelsesløs Indsidderklasse, men tværtimod forøger denne i samme Forhold som hin, er allerede vist. Man maa itide tænke paa, hvor man vil anbringe de mange Mennesker, som saaledes ved kunstige Midler sættes i Verden. Der er Intet, som i den Grad bidrager til Folkeforøgelsen som Jordudstyknings; hver ny Huslod skaber en ny Familie, og man kan udstykke saa rask, at de unge Mennesker knap vente til de ere voxne med at gifte sig. Men ingen Industri og ingen Udvandring kan holde Skridt med en saadan Folkeforøgelse, den maa og vil ende med en almindelig Elendighed; thi overalt, hvor Kapitalforøgelsen ikke kan holde Skridt med Folkeforøgelsen, der indfinder sig Armod, Elendighed og Ryggeløshed. — Hos den store Masse af Befolkningen er der unægtelig en Forkjærlighed for Jordbesiddelse, som har meget tilfælles med Barnets Forkjærlighed for det moderlige Bryst, som det nødigt slipper for anden Næring; men Barnet maa finde sig i at blive afvænnet og i at vænne sig til anden Kost. Tror man ikke, at der i enhver baade stor og lille Kjøbstad findes Tusinder eller Hundreder, der ere opvoxede paa Landet, og ligesaa meget som deres Jævnliges paa Landet kunne attraa Jordbesiddelse; men endnu er det dog ikke faldet Nogen ind at forlange Jord til disse. — Ethvert Folk, der virkelig vil opad og fremad, maa vel vogte sig for at gjøre sin Jord til en Forsørgel-

sesanstalt for Mennesker, hvis Forkjærlighed for Jorden nøjere betragtet ikke er andet end Frygt for at møde med sine Lige paa Industriens store fælles Arbejdsmarked. Jorden vinder Intet ved at man giver efter for denne Kjærlighed, og Samfundet i sin Helhed taber uendeligt. — I vore Tanker er der noget Umandigt hos en Befolkning, der saaledes klynkende klamrer sig fast til Jorden. Med en saadan vil det gaa nedad, nedad og stedse nedad.

Vilde Nogen sige, at vi her i Landet ingen Industri have, som er værd at tale om, saa vilde Mange med god Grund kunne gjøre Indsigelse. Vor Industri er ikke saa ganske lidet udviklet, og naar Alt kommer til Alt, er der vel heller ikke ret Mange, som for Alvor ville paa-staa, at vi skulle blive staaende der, hvor vi nu ere, fordi Danmark ikke er anlagt til at være et industrielt Land. Det forekommer os, at vi til Gavn baade for Landbrug og Industri kunde og burde være et godt Stykke videre paa den industrielle Vej; thi nogen rigtig sund og kraftig Industri besidde vi endnu ikke. Naar vi ville se nøjere til, ville vi finde, at vi egentlig have vor Styrke i visse Grene af Haandværksindustrien, og at der i disse navnlig arbejdes for de Rige, det vil sige for de Faa; idet der frembringes særdeles smukke og vellykkede Luxusgjenstande, der dog kun undtagelsesvis finde Marked udenfor Landet. For de Mange, for det store Marked, arbejdes der kun lidet her i Landet, og før dette sker, bliver en Industri ikke rig og mægtig. Det synes endogsaa som om der i enkelte Retninger var en Tilbagegang, hvad Selvforsyningen navnlig med visse Nødvendighedsartikler angaar, f. Ex. Beklædningsgjenstande. Denne Tilbagegang, som er at spore ikke alene i Frembringelsernes Mængde, men ogsaa i deres Godhed, har i en væsentlig Grad sin

Grund i den radikale Maade, hvorpaa Lavstvangen hos os hævedes, idet man aldeles glemte Samfundets Pligter mod den opvoxende Drengungdom paa hele Haandværksomraadet. Fordi man hævede Lavstvangen, blev man ikke løst fra disse Pligter, og det er kun ved en grundig Misforstaaelse af Frihedens Væsen, at man kan komme til det Resultat, at Børn og umyndige Mennesker skulle overlades til sig selv. Vi have ganske vist Haandværkere nok opførte paa vore Lister, men Antallet af fuldt udlærte Haandværkere aftager stadigt og hurtigt, saa det er let at forklare sig, at Frembringelserne aftage baade i Mængde og i Godhed. Men i Løbet af den sidste halve Menneskealder have vi tillige kastet os over Fabrikvirksomheden. Landsognene fik efterhaanden langt flere Arbejdere end de kunde beskæftige, ikke fordi der ikke var Arbejde nok, men fordi der ikke var Kapital nok. Hele dette Overskud vandrede til Kjøbstæderne, og ved deres Tilstedeværelse fristedes Byerne til at gjøre flere Forsøg i Retning af Fabrikdrift, end der var os tjenligt, og alt eftersom disse Forsøg tiltog, trak Kjøbstæderne flere og flere Mennesker til sig fra Landsognene, som atter fristede til nye Forsøg. Indvandringen tiltog end yderligere, da Bygge- manien tog Overhaand; thi Byggeri af enhver Slags har Brug for en stor Mængde Mennesker, saalænge det staa paa. Alt tilsammen bevirkede, at man trods den umaadelige Forøgelse af Arbejdsklassen tilsidst dog savnede Mennesker til alle de Foretagender, man havde kastet sig ind i, og Følgen blev, at Arbejdslønnen saavel som Prisen paa alle Raamaterialier steg til en Højde, som gjorde endog tilsyneladende solide Foretagender prekaire. Standsningen kom, som det var at vente, og der vil gaa nogle Aar, inden man kan tage fat paany, men ligesaa vist er

det, at man vil tage fat paany, tage fat ligesaa vildt og hensynsløst, dersom man ikke slaar ind paa en hel ny Vej.

Det er nærværende Forfatters Overbevisning, at vi ere komne ind paa et helt falsk Spor i vor Udvikling, og at dette er sket ved de pludselige Omvæltninger, som have fundet Sted baade i vore Landboforhold og i vore industrielle Forhold, dog mest i de første. Bagved disse ligge som Aarsagsmomenter paa den ene Side den falske Paa-stand om Selvejersystemets absolute Fortrin fremfor enhver anden Besiddelses- og Brugsmaade og paa den anden Side Pengegriskheden, og bagved begge disse igjen den hæsligste, mest snæverhjertede Egoisme, som nogen Tid har at opvise. Tænkte nogen af Parterne paa Samfundsvellet? Nej! Den ene Parts Ligegyldighed lod sig vel undskylde med den Kortsynethed, som Mangel paa Oplysning altid fører med sig; men kunde den anden Part undskylde sig hermed? Tænkte nogen af Parterne paa Standsinteressen? Nej, ligesaa lidt! Tænkte da Nogen paa Familieinteressen? Om muligt endnu mindre. Naar blot jeg, den nuværende Besidder eller Bruger, kan blive saa mange hundrede eller tusinde Daler rigere, hvad bryder jeg mig saa om Resten. Det var omtrent den Tankegang, der ledede de Fleste. Her var sandelig ingen Trang til en daadrigere, for Samfund, Klasse eller Familie vel-signelsesrigere Virksomhed; nej, blot Penge, Penge, Penge. Mange, maaske de Fleste, fik en Del Penge at rutte med, og der blev ruttet med dem, ruttet saaledes med dem, at den næste Generation vil være langt fattigere end den foregaaende. Det var en Krig, en Krig med Fremtiden, som kommer til at betale Gildet med Milliarder, som Nutiden sætter overstyr. I næste eller næstnæste Generation vil man have Godsejere uden Godser, men med forfaldne

Herresæder; smaa Selvejere, der hverken ere Bønder eller Proprietærer, men ringere i Kaar og Menneskeværd end nogen af disse, og endelig en taløs Skare Husmænd og Indsiddere, som ere saa forarmede, at det Offenlige maa betale dem et klækkeligt Vederlag for deres Børns Beklædning og Skolegang. Hver en Ejendom, baade stor og lille, vil være behæftet saa yderligt som muligt, og selvfølgelig skifte Ejer ved selv det mindste Uheld. Af og til vil et Herresæde blive pudset op af en eller anden Børssvindler, medens andre ville blive benyttede som Kornlofter og Pakhuse af heldige Prangere; thi jo løsere og usikrere Forholdene blive, desto mere vil der aabne sig en videre Tumleplads for uhæderlig Spekulation.

Alt er ofrét for Egoismen, den Egoisme, som opløser Samfundet i Atomer. Hvor klinger ikke Jeget igjennem i Ordet Ejendom og endnu mere i Ordet Selvejendom. Overalt hvor «jeg» og «mit» saaledes er det Enebestemende og Afgjørende, maa og vil Samfundet gaa tilbage, fordi Ingen har en Tanke for dette, men kun for sig selv; men med Samfundet synker Individet i Moral og Dygtighed. At det ikke er Ejendom og Besiddelse, som giver Dygtighed, kan Enhver se, der vil lukke Øjnene op. Hvor er Samfundets Kundskab, Indsigt og Dygtighed ophobet? Hos Rigmandsklassen eller hos den besiddelsesløse Middelklasse? Den, der for at leve maa erhverve sig Kundskab og Dygtighed, vil selvfølgelig i Reglen tilægge sig mere heraf end den, som kan leve af sin arvede Rigdom. Den Ene kan arbejde, om han vil, den Anden maa arbejde. Og hvem af disse to er den Begunstigede? Utvivlsomt den, der er født til Arbejde og Møje, saa sandt som Daad og daadrig Virksomhed er det, som forædler

og adler. Men det stemmer ganske vist ikke med vore Dages eudaimonistiske Lære.

Talsmændene for Selvejendom sejrede, det er desto værre vist nok. De sejrede tiltrods endog for Tidens Doktriner, som ellers overalt ser et Fortrin i, at Ejer og Bruger kunne erstatte hinandens Mangler. De sejrede, og vi maa bære Følgerne, som kunne blive meget alvorlige for Samfundet i mange Retninger. Havde man i sin Tid istedetfor at adoptere Selvejersystemet, banet Vejen for Forpagtningssystemet ved en gradvis Løsning af de Baand, som i denne Retning vare lagte paa Kontraktfriheden, vilde baade Landbrug og Industri have staaet sig bedre derved, ikke at tale om, at Samfundet i alle Retninger, ogsaa i politisk, vilde have gaaet en roligere Fremtid imøde. Men vi have foretrukket Revolution for Reform, og maa som sagt bære Følgerne. Den nulevende Slægt vil maaske ikke komme til at føle Trykket, ihvorvel den sikkerlig ikke ganske vil blive fri og allerede nu har en bitter Forsmag af det, som vil komme. Hvorom Alting er, den Tid, som har sat Samfundet i den stærke for ikke at sige voldsomme Bevægelse, er nærmest til at give denne Bevægelse den mindst skadelige Retning.

Vi ere som sagt i Besiddelse af en Industri, som i enkelte Retninger endog er temmelig udviklet; men den Retning, som denne Udvikling i den senere Tid har taget, er næppe ganske heldig. Paa den anden Side har det ikke nogensinde været nødvendigere end netop nu, da de lavere Samfundsklasser tiltage saa stærkt, at lede denne i en sundere Retning end den, den hidtil har fulgt. Agerbruget er Landets Hovedindustri og vil i lang Tid vedblive at være det. Det er selvfølgelig den Industri, paa hvilken al anden Industri skal bygges. Før dens Krav

ere tilfredsstillende, bør Landsognene hverken afgive Kapital eller Mennesker til anden Industri. Hos os er det jo først i de senere Menneskealdere, at Agerbruget har antaget en industriel Karakter; thi det ældre Landbrug fortjente i Virkeligheden intet andet Navn end traditionel Routine, og var ikke andet end et nedarvet Husflidsbrug. Men fra det Øjeblik af, at Landbruget er blevet en virkelig Industri og som saadan har taget Granskning og Videnskab i sin Tjeneste, vil det kræve Arbejde og Kapital efter en hidtil ukjendt Maalestok, men vil paa den anden Side give Udbytte i Forhold dertil, naar der gaas frem med Forstand. Hidtil har Landbruget ganske vist ikke umiddelbart afgivet synderlig Kapital til Industrien; thi naar undtages nogle enkelte Teglværker, som drives af større Ejendomsbesiddere, findes faa eller ingen industrielle Bedrifter af den Art paa Landet, som ikke skyldes Kjøbstadsfolk og Kjøbstadskapital. Middelbart er det ligefuldt Landbruget, som i Hovedsagen har baaret vor industrielle Udvikling; thi det er som Landbrugernes Forhandlere og Forsynere, at Kjøbstæderne væsenligst have erhvervet de Midler, hvormed de have arbejdet; med andre Ord, det er Handelen med Korn, Heste, Kvæg, Smør osv., som hovedsagelig har givet Kjøbstæderne den fornødne Kapital, hvorfor ogsaa god og slet Høst føles ligesaa meget i Kjøbstaden som paa Landet. I den sidste halve Menneskealder har vort Landbrug sammelignelsesvis givet et langt større Udbytte end tidligere, og ihvorvel dette Overskud ingeniunde, som det burde, er kommet Jorden tilgode, er det dog heller ikke direkte gaaet til Industrien. En meget stor Del, maaske den største, er gaaet til Udstykning og det dermed forbundne Byggeri, som har slugt mange Millioner. Fra 1834 til 1873 er Stedernes Antal

voxet fra 154200 til 239212, hvilket giver en Forøgelse af 55 pCt. eller 85000 Steder, en Forøgelse, som næppe staar i et sundt Forhold til Agerbrugets extensive eller intensive Udvidelse. Men det er ikke alene disse mange Millioner, som kun i en meget ringe Grad ere komne enten Agerbrug eller Industri tilgode, hvorom her er Tale. Det er denne Udstykning, som fortrinsvis har foraarsaget den stærke Forøgelse af Arbejderklassen, der, da Agerbrugets Kapitalforøgelse ikke var tilstrækkelig stor, til at det selv kunde benytte denne betydelige Tilvæxt af Arbejdskraften, i stort Tal strømmede til Kjøbstæderne, hvor deres Tilstedeværelse fristede til industrielle Foretagender, som langt oversteg Byernes Kræfter, og som der foreløbig næppe burde være Tale om.

Før Agerbruget her i Landet har modtaget den Kapital, som det har Brug for, har Industrien ikke Noget at fordre og den vil i Længden kun skade sig selv, naar den søger at trække Kapital til sig, som Agerbruget trænger til. Men Agerbruget og Landbefolkningen vil i mange Aar trænge til uhyre Kapitaler. Konkurrencen med Udlandet vil Aar for Aar blive skarpere og skarpere, og vort Agerbrug vil i en ganske anden Grad end hidtil har været Tilfældet blive nødt til at anspænde sine Kræfter, dersom det skal bestaa i Kampen. Man har næppe nogen klar Forestilling om de uhyre Kapitalmasser, som Jordbruget kræver i alle mulige Retninger. Exempelvis skal kun anføres, at af Landets c. 7 Mill. Tdr. Land ere ikkun 363528 Tdr. drainede. Det maa desuden heller ikke glemmes, at der forestaar Landbefolkningen meget betydelige Udgifter i andre Retninger. I Retning af Skoler og Alt, hvad der udkræves til Ungdommens Uddannelse, forestaar der baade By og Land meget store Udgifter, dersom ellers Folket i

sin Helbed skal hævde sin Plads imellem Nationerne. Men al Slags Undervisning bliver kostbarere for Landbefolkningen end for Kjøbstadbefolkningen. I én Retning vil imidlertid Landbefolkningen, navnlig da den store Gaardmandsklasse, kunne bidrage til Industrien uden at skade Landbruget. Det er baade ovenfor og ved tidligere Lejligheder antydet, hvor uhyre megen Kapital Udstykningen har krævet især i den sidste Menneskealder. Dersom nu Gaardmandsklassen vilde anvende den Kapital, som hidtil er medgaaet til Jordudstyknings, til at sørge bedre for sine Børns Opdragelse og til at uddanne dem til at arbejde i Industriens Tjeneste, vilde Landbruget ikke alene ikke tabe, men tvertimod vinde derved. De Tusinder, som nu gaa til Udstykning, vilde komme Industrien til stor Gavn. Som det nu gaar, modtager Kjøbstæderne og Industrien ikkun raa Arbejdskraft fra Landsognene. Herved vilde tillige vindes, at Arbejdskraftens Forøgelse ikke saa meget som nu kommer til at overstige Kapitalforøgelsen, og at Landet ikke har nødtigt at sende saa store Skarer af sine Arbejdere til Kjøbstæderne, som da heller ikke ville fristes over Evne til at indlade sig i industrielle Foretagender af tvivlsom Beskaffenhed.

Naar den Tid kommer, da Agerbruget har faaet sine Hovedfornødenheder tilfredsstillende og er kommet saa vidt, at det ikke trænger til Kapital til Grundforbedring, da først er det Tidspunkt kommet, da der for Alvor kan tænkes paa den store Industri; men selv da er Valget af Industrigræne ingenlunde ganske frit, dersom ellers Udviklingen skal blive naturlig og hensigtssvarende. Hovedgjenstanden for vor store Industri bør være en Forædling af de Produkter, der skyldes Jorden og Søen; thi jo mindre forædlede vore Produkter gaa ud af Landet, desto

mindre vindes der ved dem. Benyttes dette Omraade i sin hele Udstrækning, er her fuldt op at gjøre for vor Industri. Det er derfor efter vor Opfattelse ikke uvæsenligt, hvorledes vi omgaas med vor Jord, navnlig i Retning af Udstykning. Den stærke Udstykning af vor Jord i den sidste Menneskealder har i høj Grad bidraget til at forlede Industrien til Foretagender, hvortil der ganske vist var Mennesker, men ligesaa sikkert manglede Kapital. Vi have af den Grund overanstrengt vor Kredit og bunden megen Kapital, som vi nu haardt ville savne, savne i mange Aar. Den stærke Udstykning af vor Jord har sin Andel i den nuværende Krise; thi uden de Menneskemasser, som Jordudstykningsen har tilvejebragt, vilde det have været os umuligt at indlade os paa de mange uheldige Fabrik anlæg og paa det i mange Tilfælde ligesaa uheldige Byggeri.

Fornuftigvis kan og bør der derfor ikke for Tiden være Tale om ved kunstige Midler — Udstykning af Præstegaardsjord, Domainer o. L. — yderligere at forøge Husmandsklassen. En saadan Forøgelse vil kun tjene til yderligere at trykke Arbejdslønnen ned for den egentlige Markarbejder, Indsidderen, som ikke har Andet end sit Daglejerarbejde at stole paa, og til at fylde Kjøbstæderne med overflødige Arbejdere, som friste hine til ligesaa overflødige Foretagender. Vore Bestræbelser bør gaa i en ganske anden Retning. Den jordbesiddende Husmand maa ved alle mulige lovlige Midler formaas til at drive sin Jord saaledes, som Husmandsjord bør drives. Husmanden med to—tre Tønder Land nogenlunde god Jord bør hovedsagelig være Landbruger og ikke Daglejer, det Sidste idetmindste ganske undtagelsesvis. Først naar Massen af vor Husmandsjord drives saaledes, kan der blive

Tale om en yderligere Udstykning, naar denne ellers skal være samfundstjenlig. Henvises Husmanden til Dyrkning af sin egen Lod, vil ganske sikkert Indsiddersens Kaar betydeligt forbedres. Bliver Husmandslodden først dreven, som den bør drives, vil dette formentlig sætte en Grænse for de tankeløse Kjøb af Husmandslodder, som nu ere saa hyppige; thi bliver det først det Almindelige, at disse Smaalodder drives som Havejord, ville de stige saa meget i Værdi, at Ingen kan være tjent med at købe dem, som ikke vil drive dem paa samme grundige Maade. Husmandslodden vil da ophøre at være en Magelighedens Hovedpude, hvad den nu desto værre alfor ofte er; thi den vil kræve anstrængende indsigtfuldt Arbejde. Som det nu gaar, er Husmanden en farlig Konkurrent for Indsidderen, navnlig i de slette Aar, naar der er Mangel paa Arbejde, medens han i de gode Aar, naar der er Mangel paa Arbejdere, er tilbøjelig til at tage sig det let.